

TURYSTYKA NA OBRZEŻACH NARWIAŃSKIEGO PARKU NARODOWEGO

Krzysztof Iwaszko

Wydział Gospodarki Przestrzennej, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, ul. Ciepła 40, 15-472 Białystok
E-mail: kiwaszko@gmail.com

TOURISM AT THE NAREW NATIONAL PARK OUTSKIRTS

Abstract

The Narew National Park is the territory consisting mainly of natural spills and marshland of the upper Narew. However the park itself cannot be closed or inaccessible for people. Sustainable development of this region demands looking after the nature by farmers from nearby villages and tourists. This will help farmers and tourists to gain environmental profits from the park. This article is an attempt to confront the tourist offer available at the park's office and local administration and the true state of tourism and its infrastructure including modern forms of tourism observed by the author in July 2007.

Streszczenie

Narwiański Park Narodowy obejmuje znaczny i cenny przyrodniczo obszar rozlewisk i bagien górnej Narwi. Strefa parku nie może jednak stanowić zamkniętego, niedostępnego dla ludzi obszaru. Zrównoważony rozwój regionu wymaga, aby o przyrodę dbali i z sąsiedztwa parku czerpali korzyści zarówno mieszkańcy okolicznych wiosek, jak i turyści. W artykule zawarta jest próba konfrontacji oferty turystycznej dyrekcji parku i lokalnych samorządów z obserwowanym przez autora realnym stanem turystyki i jej zaplecza w lipcu 2007 roku, ze szczególnym uwzględnieniem współczesnych form turystyki.

Keywords: tourism, touristic development, hiking trails, Narew National Park

Słowa kluczowe: turystyka, zagospodarowanie turystyczne, szlaki turystyczne, Narwiański Park Narodowy

WPROWADZENIE

W dobie popularności w mediach i społeczniego zainteresowania zrównoważonym rozwojem obszarów przyrodniczo cennych bardzo istotna jest nie tylko sama ustawowa ochrona przyrody na terenach parków narodowych, ale także stopień włączania w ten proces mieszkańców terenów z nimi sąsiadujących - otulin czy stref chronionych. Z chwilą, w której ludzie ci przestaną żyć „obok” parku narodowego, a zaczną odczuwać bezpośrednio korzyści z miejsca swojego zamieszkania, w pełni będą mogły być zrealizowane zasady ochrony fauny i flory, która przecież nie zna i nie uznaje sztucznie wyznaczonych przez ustawodawcę granic. Jediną praktycznie dziedziną współczesnej gospodarki narodowej dającą obu stro-

nom bezpośrednie korzyści jest turystyka. Jej nowe formy, nie zorganizowane i nie masowe zapewniają „tubylcom” możliwość osiągnięcia godziwych zysków, a odwiedzający tereny chronione turyści, będący przecież podatnikami łożącymi na utrzymanie parków, przekonują się, że ich pieniądze są wydawane celowo i przynoszą konkretne efekty w działaniach zmierzających do zachowania dziedzictwa przyrodniczego danego regionu, kraju i całej planety. Celem niniejszego tekstu jest, skrócona z uwagi na możliwości redakcyjne artykułu, próba porównania teorii z praktyką, czyli analiza rzeczywistego stanu turystyki na obrzeżach Narwiańskiego Parku Narodowego w lipcu 2007 roku.

1. NARWIAŃSKI PARK NARODOWY

Park narodowy - w brzmieniu Ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku¹ - to: „obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe. Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów.” Parki narodowe finansowane są z budżetu centralnego. Zarządzają nimi dyrektorzy, a organami doradczymi są Rady Parków. Parki narodowe podlegają od 1 maja 2004 roku Ministerstwu Środowiska - Departamentowi Leśnictwa, Ochrony Przyrody i Krajobrazu. Od 19 stycznia 2007 roku nadzoruje je Samodzielny Wydział ds. Obszarów Natura 2000 i Parków Narodowych.

Ruch turystyczny na terenie parków jest kanalizowany do określonych tras czy miejsc poprzez wyznaczanie tras i szlaków turystycznych, ścieżek edukacyjnych, punktów widokowych. Wyłączeniu z ruchu turystycznego podlegają rezerваты ścisłe, w niektórych parkach ich zwiedzanie możliwe jest wyłącznie pod opieką licencjonowanego przewodnika - zawodowego lub pracującego społecznie wolontariusza - strażnika parku. W większości parków narodowych na świecie istnieją centra dydaktyczne lub muzea przyrodnicze. Celem działalności każdego parku narodowego powinna być ochrona przyrody, związane z nią badania naukowe, ale także edukacja przyrodnicza i ekologiczna społeczeństwa, które je utrzymuje. Parki narodowe muszą więc być dostępne dla zwiedzających - turystów. Idea parku jako zamkniętej enklawy, na terenie której „chroni się” przyrodę, jest sprzeczna z podstawowymi zasadami dbania o środowisko człowieka. Im bowiem więcej osób - miejscowych i przyjezdnych - będzie bezpośrednio zainteresowanych ochroną, tym większe efekty zrównoważonego rozwoju będą w danym regionie widoczne, z korzy-

ścią dla samej przyrody w obrębie parku i osób mieszkających na co dzień na jego obrzeżach.

Narwiański Park Narodowy, będący jednym z najmłodszych parków w Polsce, powstał w 1996 roku i jest jednym z czterech parków w województwie podlaskim i jednym z 23 parków narodowych na terenie Polski. Park został utworzony na części istniejącego w tej strefie poprzednio Narwiańskiego Parku Krajobrazowego w dolinie górnej Narwi powyżej jazu w miejscowości Rzędziany.² Park o powierzchni 73,5 km² obejmuje rozlewiska i bagna Narwi,³ która w tej strefie dzieli się na wiele równoległych koryt (rzeka anastomozująca).⁴ Obszar parku, obejmujący naturalny odcinek rzeki od miejscowości Suraż do Rzędzian, nie został bezpośrednio objęty procesem melioracji w II połowie XX wieku, ale w wyniku budowy jazów zmieniony został reżim rzeki i poziomy wód na bagnach. Większość terenów parku stanowią trzcinowiska, poprzecinane starorzeczami i czynnymi korytami rzeki. Z uwagi na bagienno-rzeczny charakter samego parku oraz otaczające go zmeliorowane łąki najbardziej istotna jest tutaj ochrona awifauny - ptaków gniazdujących, jak i traktujących te tereny jako miejsce odpoczynku i możliwości pożywienia w czasie wiosennych i jesiennych przelotów z południa na północ oraz z zachodu na wschód.⁵ Centralnym miejscem jest, z uwagi na siedzibę dyrekcji, miejscowość Kurowo - położona na lewym brzegu rzeki, kilkanaście kilometrów od Białegostoku.

Z geograficznego punktu widzenia⁶ bagna i rozlewiska doliny Narwi to obniżenie wykształcone w czwartorzędzie pomiędzy Wysoczyzną Białostocką a Mazowiecką, ograniczone od północy wyniesieniem tykocińskim, opływanym z trzech stron przez rzekę. Historycznie, zabagniona i trudna do pokonania, dolina stanowiła „od zawsze” naturalną granicę. Kiedyś pomiędzy Koroną a Wielkim Księstwem Litewskim, później granicę zaborów i państw. Z nadgranicznego położenia skorzystał w XIX wieku Białystok, ale też tutaj toczyły się różne wojny, których pozostałości mogłyby być dzisiaj atrakcjami turystycznymi. Różnice pomiędzy prawym a lewym brzegiem rzeki symbolizuje też widoczna z całej doliny bryła kościoła w Radulach, górująca nad prawobrzeżnymi, niebieskimi prawostawnymi cerkiewkami.⁷

¹ Ustawa o ochronie przyrody, Dz. U. 2004 r. nr 92, poz. 880, z 16.04.2004.

² Podlasie na weekend, Wydawnictwo Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, Białystok 2005.

³ Narwiański Park Narodowy [online] Portal urzędowy, [dostęp: 2007-08-15 20:20Z]. Dostępny w Internecie: <http://www.npn.pl>.

⁴ J. Żelazo, Z. Popek, *Podstawy renaturalizacji rzek*, Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 319.

⁵ T. Darmochwał, *Północne Podlasie, wschodnie Mazowsze*, Agencja TD, Białystok 2003, s. 349.

⁶ J. Kondracki, *Geografia fizyczna Polski*, PAN, 1965.

⁷ T. Glinka i in., *Podlasie. Przewodnik, Sport i Turystyka*, Warszawa, s. 1997.

Położenie poszczególnych miejscowości oraz granic parku jest przedstawione na rycinie 1. Na mapie tej podjęto próbę naniesienia niektórych zidentyfikowanych w terenie szlaków turystycznych.

Bezpośrednio przez park lub wzdłuż jego granic przebiega kilka ważnych dróg. Główna z nich to ograniczająca otulinę od północy droga krajowa nr 8 oraz przecinający park w Uhowie i Łapach XIX-wieczny szlak kolejowy Warszawa - Sankt Petersburg. Również w Łapach tereny parku przecina droga wojewódzka nr 682, a pomiędzy Starą Łupianką a Baciutami droga 678. W turystycznych podróżach przydatna jest także droga 671 po zachodniej stronie otuliny.⁸ Jednak większość dróg w otulinie to drogi gminne tzw. „gruntowe”, czyli w najlepszym wypadku z nawierzchnia żwirową.⁹

2. „WIRTUALNA TURYSTYKA” W NARWIAŃSKIM PARKU NARODOWYM

Rozwój technik informatycznych we współczesnym świecie powoduje, że dzięki nim ludzie dowiadują się o interesujących miejscach, planują przy ich pomocy sposób dojazdu, kolejność zwiedzania i noclegi, ale też łączą - skupiają się w grupy o wspólnych zainteresowaniach. Atrakcja turystyczna, przyrodnicza, antropogeniczna istnieje i cieszy się zainteresowaniem nie tylko wtedy, gdy jest w tych mediach obecna, ale musi być też we właściwy sposób wypromowana. Siła oddziaływania współczesnych środków masowego przekazu jest w wielu przypadkach na tyle duża, że turyści, zdając sobie nawet sprawę z „fałszywości” informacji na temat danego miejsca, odwiedzają je. Najlepszym przykładem takiej sytuacji w Europie jest rozreklamowany Przylądek Północny Nordkapp, nie będący przecież wcale najdalej wysuniętym na północ punktem kontynentu.

Szansa na to, żeby w rękach Finów czy Francuzów planującego tranzytowy przejazd kamperem przez Polskę znalazł się w odpowiedniej chwili aktualny przewodnik czy mapa Narwiańskiego Parku Narodowego, jest żadna. Jednak każdy z nich, oglądając na ekranie monitora, w programie umożliwiającym zaplanowanie optymalnej trasy przejazdu, musi zauważyć zielony zarys na mapie cyfrowej lub brązową plamę bagien Narwi na zdjęciach satelitarnych i jeżeli jeszcze będzie mógł „kliknąć” na link z przekierowaniem na stronę parku, to być może weźmie pod uwagę postój na kawę, a może i kilkudniowe zwi-

dzanie tych okolic. Innymi słowy - jeżeli dana atrakcja turystyczna nie jest wypromowana w przestrzeni wirtualnej, to tylko nieliczni fanatycy do niej trafią - dla „zwykłego turysty” ona w praktyce nie istnieje. Wyróżnikiem narwiańskiego parku jest jego położenie - północną granicę stanowi bowiem praktycznie jedna z najważniejszych tranzytowych dróg Polski, krajowa droga nr 8, będąca równocześnie kontynentalnym szlakiem komunikacyjnym E67 łączącym Europę Zachodnią i Południową z krajami nadbałtyckimi i dalej z Finlandią. Trasa ta jest często wybierana też przez turystów chcących odwiedzić rosyjski Sankt Petersburg i mogłaby być ważnym atutem parku.

Wszystkie te powody były przyczyną podjęcia w ramach niniejszej pracy próby porównania istniejącego w wirtualnym świecie obrazu parku i opisywanej tam turystyki z rzeczywistością nadnarwiańskich wiosek w „szczyt” sezonu - na przełomie lipca i sierpnia 2007 roku. W celu zebrania informacji autor, mieszkający na co dzień na kolonii wsi Rzędziany, odwiedził wszystkie miejscowości położone po obu stronach bagien Narwi. Zebrane w ten sposób informacje zostały porównane i materiałami geograficzno-turystycznymi zawartymi na następujących stronach czy portalach internetowych:

- <http://www.npn.pl> - oficjalna strona Narwiańskiego Parku Narodowego (NPN);
- <http://www.sggm.internetdsl.pl> - strona Stowarzyszenia Gmin Górnej Narwi (Stow. GGN) - organizacji, której jednym z głównych celów jest promocja atrakcji turystycznych tego obszaru;
- <http://www.wrotapodlasia.pl> - oficjalny portal województwa podlaskiego (w części dotyczącej turystyki na analizowanym obszarze);
- portale kartograficzne, drogowe:
 - <http://www.maps.google.com> - światowy lider w ogólnodostępnych technikach informacji przestrzennej i wizualizacji terenu; niestety, zawartość portalu dla analizowanego tutaj terenu jest minimalna - tylko główne tranzytowe drogi oraz bardzo słaba jakość fotografii satelitarnych - całość nieprzydatna w turystyce;
 - <http://www.zumi.pl> - najnowszy „lokalizator”, polska witryna z nowymi fotografiami satelitarnymi w dużej (do ok. 0,8 metra) rozdzielczości tych terenów, ale z bardzo ubogą tutaj informacją na temat sieci drogowej;

⁸ *Województwo Podlaskie zaprasza*, wyd. Turystyczne, Białystok 2002.

⁹ I. Bielawska, H. Kiryluk, K. Michałkowski, *Turystyka w województwie podlaskim*, Politechnika Białostocka, Białystok 2001.

- <http://wikimapia.org> - opracowywany przez „spoleczność” Wikipedii kartograficzny portal informacyjny, w analizowanej strefie ubogi w fotografie satelitarne (mała rozdzielczość), ale przede wszystkim pozbawiony wpisów o charakterze turystycznym; jedyne informacje dodane na temat parku są autorstwa niemieckiego.

3. „WIRTUALNE” SZLAKI TURYSTYCZNE

Czytając opisy tras i szlaków turystycznych opisywanych w portalach internetowych oraz w przewodnikach po tym terenie, można odnieść wrażenie, że czas zatrzymał się nad Narwią w latach 70-tych ubiegłego wieku. Wytyczone i oznakowane w tym czasie przez koła PTTK działające przy sztandarowych zakładach pracy regionu firmowe piesze szlaki turystyczne w dalszym ciągu są umieszczane na mapach, a i w terenie można znaleźć resztki ich oznaczeń graficznych (poniżej * oznaczono rozbieżności w analizowanych materiałach informacyjnych na stronach NPN, Stow. GGN i innych wyżej wymienionych).

Szlaki piesze:

- zielony - im. Zygmunta Glogera (I prezesa PTTK); 60/45 km*; na terenie parku i otuliny odcinek z Ruszczan przez Rogowo do Paniek, tu przez groblę, po granicy parku do jazu w Rzędzianach i dalej przez szosę E67 do Leśnik i Tykocina;
- niebieski - „Włóknarzy”; 65/75 km*; wiodący przez miejscowości położone w pewnej odległości od wschodnich granic parku: Choroszcz, Kościuki, Gajowniki, Niewodnicę, Bojary, Borowskie Żaki do Suraża i dalej na Doktorce i Strablę nad Narwią;
- żółty - „Nadnarwiański”; 30/35 km; w strefie parku przez Trypucie, Topilec, Izbiszczce, Śliwno, Kruszewo do Paniek;
- czerwony - im. Włodzimierza Puchalskiego (fotografa, przyrodnika); 35/53 km*; z Łap Osse, wzdłuż zachodniej granicy parku, przez Płonkę Kościelną, Łupiankę Starą, Bokiny, Jeńki, Waniewo, Kurowo (siedziba dyrekcji NPN) do Pajewa i skrzyżowania na E67 w Jeżewie Starym i dalej na północ;
- czerwony - „Podlaski Szlak Bociani”; 0/210 km*; od Tykocina przez Kurowo, Waniewo, Bokiny, Baciuty, Suraż i dalej w kierunku Białowieży.

Szlaki rowerowe:

- niebieski/czerwony* - „Obwodnica Rowerowa Narwiańskiego Parku Narodowego”; 90/90 km*;

z Choroszczy przez Zawady, Baciuty, Dobrowodę, Turośń Dolną, Borowskie Michały, Suraż, Łapy, Płonkę Kościelną, Łupiankę Starą, Jeńki, Waniewo, Kurowo do Jeżewa Starego i dalej przez Tykocin do Choroszczy;

- czerwony - „Podlaski Szlak Bociani”; 200/210 km*; łączący parki narodowe Białowieży, Narwiański i Biebrzański, tożsamy z pieszym; częściowo na etapie projektowania;
- żółty (wg Stow. GGN) - „Obwodnica wokół Białegostoku”; 0/50 km*; z Białegostoku przez Baciuty i Bokiny do Turośli Dolnej i Kościelnej i dalej na wschód do Supraśla;
- żółty (wg NPN) - „Szlak Podmiejskich Rezydencji”; 50/0 km*; chyba tożsamy z poprzednim; wzdłuż trasy znajdują się dwory i pałace dawnych właścicieli tych ziem; przez Bokiny, Turośń Kościelną, Juchnowiec Kościelny też do Supraśla;
- zielony - „Szlak Światowida”; 20/20 km; z Białegostoku przez Krupniki, Barszczewo, Choroszcz, Konowały i Kruszewo do „zerwanego mostu”, czyli wschodniego przyczółka drogowego nad Narwią.

Szlaki wodne, kajakowe (8):

- szlak „Narwiański Labirynt” (NPN) lub „Rozlewiskami Narwi” (Stow. GGN); 50/45 km*; 2-3-dniowy, z Suraża do Rzędzian; część dłuższego szlaku ze Zbiornika Siemianówka do Tykocina i dalej Narwią;
- szlak „Kajakiem wokół Kurowa”; 10/6 km*; 2-3 godz.; Kurowo - Kruszewo - przyczółek mostu, Kurowo;
- szlak „okrężny” (Stow. GGN); 10 km; 4-6 godz.; wiodący z Uhowa przez Bokiny, Łapy do Uhowa (10 km).

Ścieżki dydaktyczne NPN oraz wykonane przez uczniów szkół podstawowych:

- ścieżka NPN „Kładka wśród bagien” w dyrekcji parku w Kurowie; ok. 1 km; tablice dydaktyczne co kilka metrów;
- „szkolna” ścieżka - szlak żółty w Kruszewie; 6 km; okrężna z i do szkoły w Kruszewie; na trasie znajduje się podobno osiem tablic dydaktycznych;
- „szkolna” ścieżka „Narew” w Rogowie; 8 km;
- „szkolna” ścieżka „Wędrując brzegiem Narwi” w Bokinach; 2,5 km; cztery tablice informacyjne.

4. WSPÓŁCZESNA TURYSTYKA NIZINNA NA OBSZARACH CHRONIONYCH

Od czasów wytyczenia pierwszych szlaków turystycznych, jeszcze w ramach Narwiańskiego Parku Krajobrazowego, przez ówczesnych działaczy PTTK minęło już kilkadziesiąt lat. W tym czasie została wycięta większość drzew, na których najczęściej były malowane znaki, a pozostałe są prawie niewidoczne. Najważniejszą zmianą, która zaszła na przełomie tysiąclecia, jest jednak zmiana charakteru turystyki. Skończyła się już nieodwołalnie epoka „nizinnej” turystyki pieszej z powodu jej małej atrakcyjności, ale bardziej z uwagi na zanik „państwowej” komunikacji autobusowej i kolejowej, bez której nie ma możliwości dotarcia do planowanej trasy wędrówki i powrotu z niej. Rozkwit przeżywa praktycznie niedostępna w ubiegłej epoce turystyka indywidualna samochodowa z „wariantem” rowerowym, czyli uzupełnianiem zwiedzania na pewnych odcinkach trasy przy pomocy roweru przewożonego w czy na samochodzie. Taka turystyka jest charakterystyczna zarówno dla krótkich, kilkugodzinnych „wypadów” z aglomeracji miejskich - białostockiej czy warszawskiej, ale też stanowi formę wielodniowego zwiedzania regionu czy kraju.¹⁰ W każdym z tych przypadków konieczne jest jednak istnienie na obszarze budzącym zainteresowanie turystów z przyrodniczego punktu widzenia, rozbudowanej sieci oznakowania turystycznego oraz zaplecza (sklepy, stacje benzynowe, miejsca zakwaterowania, wypożyczalnie sprzętu, obiekty gastronomiczne itd.), umożliwiającego poznanie danej okolicy.

Niezależnie od braku informacji dla turystów w terenie problemem jest dodatkowo brak jej także w „przestrzeni wirtualnej”. Na stronach internetowych praktycznie każdego parku narodowego czy miasta mającego turystyczne ambicje - chcącego zachęcić ich do przyjazdu - można zamówić nieodpłatne przystanie, a co najmniej skorzystać z możliwości samodzielnego wykonania wydruku aktualnego przewodnika włącznie ze szczegółowymi mapami i pełną informacją o aktualnej ofercie bazy turystycznej. Równocześnie, z uwagi na rosnącą popularność, komfort podróży, ale także bezpieczeństwo turystów, należy tutaj wspomnieć o systemach nawigacji satelitarnej GPS. Teoretyczne możliwości już działających czy planowanych w najbliższym czasie do uruchomienia systemów ustalania pozycji w dwu- czy trójwymiarowym świecie spełniają wszystkie wymagania turystów. W warunkach polskich ustalenie

aktualnej pozycji z dokładnością do kilku metrów w terenie otwartym - tu w parku narodowym - jest kwestią najwyżej kilku minut. Nerozwiezianym problemem jest jednak brak zarówno cyfrowych, jak też klasycznych (tu rastrowych) map, sporządzonych z na tyle dużą dokładnością, żeby były przydatne w „bagniennej” turystyce. Dokładność - szczegółowość map samochodowych (Automapa, Navigo) pozwala bez problemu dojechać, nawet przy pomocy wskazówek głosowych, do większości miejscowości, ale już dróg gruntowych pomiędzy małymi osadami one nie obejmują. Zresztą nie do tego celu zostały stworzone. Z kolei brak zapotrzebowania na mapy wyłącznie turystyczne, przeznaczone do przenośnych, „czysto” turystycznych urządzeń GPS powoduje, że komercyjne firmy tym rynkiem się nie zajmują, gdyż wymagałoby to stosunkowo dużych nakładów. O braku zainteresowania turystyką z wykorzystaniem urządzeń GPS na obszarze NPN może świadczyć także brak amatorskich, wykonywanych i udostępnianych nieodpłatnie internautom opracowań punktów POI (Point of Interest) dotyczących tego obszaru pomimo już całkiem sporej bazy stworzonej i związanej z innymi parkami narodowymi w kraju. Zagadnienie wykorzystania przenośnych, turystycznych urządzeń GPS w turystyce kajakowej na obszarze Narwiańskiego Parku, wobec występowania wielu równoległych koryt Narwi i możliwości zagubienia się turystów - kajakarzy, wydaje się godne odrębnego opracowania.

5. RZECZYWISTOŚĆ TURYSTYCZNA - LATO 2007

Kolonia Rzędziany

Dojazd i dojście do Narwi w Kolonii Rzędziany jest miejscem najbliższym szosie E67, ale pomimo korzystnego położenia jest całkowicie nieoznakowane i niezagospodarowane. Na końcu gminnej drogi wiodącej do Narwi znajdują się w zaroślach pokrzyw resztki pomostu, który mógłby być bezpiecznym przystankiem dla kajakarzy, a przyległa łąka z trawiastym zejściem do wody w ładnym zakolu rzeki jest odgrodzonym prywatnym pastwiskiem. Brak też miejsc parkingowych dla samochodów, a nawet możliwości ich zawrócenia.

Wieś Rzędziany, agroturystyka „u Macieja” i jaz na Narwi

Szlachecka wieś Rzędziany ma charakter typowo rolniczy, acz w samej wsi i w jej okolicach coraz więcej zabudowań pełni już charakter drugich, a cza-

¹⁰ *Przewodnik po gospodarstwach agroturystycznych województwa podlaskiego*, Wydawnictwo Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, Szepietowo 2005.

sem i pierwszych domów dla białostoczan. We wsi są czynne dwa sklepy, a na jej skraju znajduje się jedyna po tej stronie parku gospodarstwo agroturystyczne „U Macieja”. Dysponuje ono zapleczem gastronomicznym i noclegowym uruchamianym po uzgodnieniu. Gospodarstwo to, położone przy starorzeczcu Narwi, umożliwia też wynajem kajaków i rozpoczęcie czy zakończenie w nim spływu, jednak trafienie do niego z wody bez znajomości rozlewisk jest mocno utrudnione - brak oznakowań szlaku kajakowego na wodzie. Około 1,5 kilometra za wsią Rzędziany, na końcu gruntowej, pełnej nawet bez deszczu dziur polnej drogi, bez jakichkolwiek oznakowań turystycznych i drogowych, znajduje się jaz. Piętrzy on wodę w dużej części parku i oddziela tereny zmeliorowane w latach 60-tych XX wieku od dziewiczej przyrody bagien Narwi. W samej strefie jazu obowiązuje całkowity zakaz postoju samochodów. Przed jazem - gdzie teoretycznie, zgodnie z przewodnikami, kończą się spływy kajakowe - brak jest pomostu czy choćby płańskiego brzegu przydatnego także tym, którzy chcą płynąć dalej rzeką, skazani są na tzw. „przenoškę”. W sezonie 2006 roku zginęli kajakarze próbujący niegroźnie wyglądający jaz pokonać w kajakach.

Grobla do Paniek

Do Paniek z Rzędzian, a dokładnie z jazu gdzie najciekawsza i praktycznie nieznaną część drogi możliwej do przebycia samochodem, ewentualnie dobrym rowerem bezpośrednio wśród bagien i starorzeczy Narwi. Trasa, wyłożona płytami betonowymi, wiedzie groblą w poprzek doliny Narwi i w przypadku podróży samochodem wymaga od turystów, którzy tu trafiają, pewnej dozy szczęścia. Z uwagi na zarośnięte i bardzo rzadkie mijanki spotkanie innego samochodu czy traktora kończy się koniecznością kilkusetmetrowego cofania pojazdu. Grobla jest na terenie parku jedynym miejscem umożliwiającym tak głębokie jego spenetrowanie bez konieczności brodzenia w bagnach Narwi. Jedynymi w rzeczywistości znakami turystycznymi na tej trasie jest mocno zniszczony stupek w Pańkach z resztkami drewnianych strzałek informujących o kierunkach szlaków turystycznych. Sama wieś Pańki nie jest w jakikolwiek sposób „związana” z rzeką. W dużej części jest już wyludniona, a większość gospodarstw ma nowych, „miastowych” właścicieli, „remontujących” domy w różnym stylu, nie zawsze zgodnym z otoczeniem.

Przyczółek mostowy koło Kruszewa

Niedaleko od „ogórkowego” zagłębienia, jakim w przewodnikach nazywane jest Kruszewo, wieś nastawiona na produkcję warzywniczą, na końcu nieczynnej od początku II wojny światowej drogi War-

szawa - Białystok znajduje się zachodni przyczółek nieistniejącego już mostu nad Narwią. Dojazd do niego, w części dziurawą asfaltową drogą, a w końcówce o nawierzchni szutrowej jest nieco uciążliwy. Ruch jednak w tej okolicy, z uwagi na brak oznakowań typowo turystycznych, a nawet tablic z nazwami miejscowości - typowych znaków drogowych, jest minimalny. Sam przyczółek, stanowiący zakończenie kilkusetmetrowej grobli drogowej, jest wyniesiony kilka metrów nad poziom rzeki i dzięki temu stanowi dobry punkt widokowy. Niedaleko przed nim, w odległości kilkudziesięciu metrów, znajduje się główne koryto rzeki wykorzystywane przez firmy organizujące spływy kajakowe. Nikt jednak nie próbuje dostać się z przyczółka do rzeki - bagno i zarośla skutecznie to uniemożliwiają. Jedynym „dowodem” zagospodarowania turystycznego w tym miejscu jest olbrzymi kontener na śmieci, nie opróżniany zresztą od dłuższego czasu i wydzielający w tym ładnym miejscu całym „nieładne” zapachy.

Śliwno - „pole biwakowe”

Dojazd do Śliwna jest możliwy wyłącznie nieoznakowanymi gruntowymi drogami, przez Konowały - oddalone od rzeki o kilka kilometrów lokalne „centrum” z czynnym sklepem i pocztą. Sama wieś Śliwno jest, podobnie jak Pańki, osadą tracącą swój wiejski charakter, a zmieniającą się powoli w osadę domów letniskowych. Dojechać do niej potrafią zresztą też chyba wyłącznie „swoi”, bo ktoś zdemontował wszystkie znaki drogowe, także te z nazwami miejscowości. Podobny los musiał spotkać też przydrożne drzewa, bo klasycznych znaków szlaków turystycznych również w tej okolicy nie sposób zobaczyć. Spotyka się jednak czasem sympatycznych mieszkańców gotowych udzielić informacji, którą polną drogą można pojechać i nie zabłądzić, bo systemy GPS po tej stronie Narwi się też nie sprawdzają. W samej wsi, przy pomocy miejscowych, można trafić na miejsce, które w założeniu chyba miało być punktem widokowym, a może nawet polem biwakowym. Świadczyć o tym może przepiękny kontener na śmieci, stojąca w pokrzywach „parkowa” tablica i zdewastowana przenośna toaleta. Całość, zarośnięta i pozbawiona gospodarza, sprawia przygnębiające wrażenie i nie zachęca do odpoczynku w tym miejscu.

Izbiszczce

Wieś pozbawiona jest bezpośredniego dostępu do rzeki, a mimo to na skraju trzcinowisk stoi kilka drewnianych „bud” czy kontenerów, wykorzystywanych chyba do wypoczynku. Także niektóre budynki we wsi są remontowane przez nowych właścicieli. Nie brakuje jednak obejść krytych słomą, pozbawionych

właścicieli i niszczących z każdą zimą. Obniżony teren położony na północ od linii Izbiszcz - Topilec jest chroniony przed zalaniem groblą, na której poprowadzona jest lokalna droga gruntowa.

Pole biwakowe - Topilec Kolonia

Wieżę widokową na polu biwakowym przed osadą Topilec Kolonia widać już z daleka, ale samo „obozowisko” po dotarciu na miejsce może stanowić klasyczny akademicki przykład aktywności działań w polskiej turystyce. Zbudowane zapewne kilka lat temu, ogrodzone, z wiatą biwakową, miejscem na ogniska, tablicą informacyjną NPN i sporą wieżą widokową, w pełni sezonu turystycznego 2007 roku było całkowicie puste. Trudno się temu dziwić, widząc łany pokrzyw, rozwalającą się „stawojkę” w rogu i rozpadające się ogrodzenie czy bramę. Wydane jednorazowo duże środki na stworzenie namiastki bazy turystycznej przy braku konserwacji, dozoru oraz sprzątnięcia są w stanie doprowadzić do takiego stanu. Czynnikiem wyróżniającym na korzyść Topilec Kolonię i następne miejscowości są istniejące już znaki drogowe, żółte turystyczne i nieco lepszy stan dróg gruntowych. Na niekorzyść tych okolic przemawiają jednak zapachy, które związane są z przemysłowymi fermami tysięcy gęsi, mieszczącymi się nie zawsze na odludziu (a w otulinie parku narodowego) i skutecznie niszczącymi jakąkolwiek myśl o zatrzymaniu się w tej strefie.

Topilec

Kolejna prawostawna wieś na prawym brzegu Narwi to Topilec, w której czas zatrzymał się już wiele lat temu. Ucieczce mieszkańców nie może zapobiec nawet pomoc unijnych funduszy, dzięki którym znakomicie wyremontowano jednoizbowy budynek dawnej wiejskiej szkoły. Nowa drewniana elewacja, piękna trzciniowa „strzecha” nie zmienia faktu, że, jak stwierdzili w rozmowie mieszkańcy, jest on czynny „dla telewizji, która robi tu Sylwestra”. Większość budynków ma też już nowych właścicieli, a miejscowych zaopatrują obwoźne sklepy. Niedaleko za tą miejscowością położone jest drugie na tej trasie, oznakowane i widoczne z drogi powiatowej gospodarstwo agroturystyczne, reklamujące możliwość „wędkowania”, jazdy konnej, czy noclegów, ale utrzymujące się najprawdopodobniej z budowy i konserwacji rybnych stawów hodowlanych.

Baciuty - Uhowo

Rejon, w którym położone są miejscowości Zawady, Baciuty, Turośl, Borowskie, Uhowo aż do Suraza, należy do najlepiej oznakowanych. Nie dość, że są tu wymagane przez przepisy znaki drogowe to,

dzięki funduszom unijnym, o czym informują stosowne tabliczki, odnowiono i uzupełniono też oznakowanie turystyczne, zwracając oczywiście, jak to najczęściej bywa, szczególną uwagę na miejsca w centrach miejscowości i przy głównych drogach - jak zwykle bardziej „na pokaz” niż ku wygodzie turystów, ale same drogowskazy z opisem i kilometrażem szlaków są nowe i czytelne. Specyficzny w tej części otuliny jest ośrodek „Dworek Rutkowskich” w szczerym polu, podobno w Borowskich Wypychach znany też (bo ma dwie tablice) jako „Dworek Soplicowo”, czynny „wyłącznie w soboty i niedziele i w uzgodnionych innych terminach”, a nastawiony, biorąc pod uwagę formę zagospodarowania, na imprezy firmowo-integracyjne.

Suraż

Miasto Suraż, zarówno z uwagi na położenie - praktycznie na obu brzegach rzeki, jak i fakt, że znajduje się na początku szlaku kajakowego oraz widoczne zaangażowanie władz i mieszkańców w rozwój turystyki, pełni szczególną rolę w otulinie parku. Zarówno w gminie, jak i w samym mieście dobrze widoczna jest informacja turystyczna, działają liczne obiekty handlowe i usługowe mogące stanowić zaplecze dla turystyki. O zainteresowaniu mieszkańców turystyką i czerpaniu z niej konkretnych korzyści świadczą liczne obiekty i oferty skierowane do odwiedzających miasto osób. W przeciwieństwie do wielu opisywanych w niniejszym tekście miejscowości w Surażu autorowi udało się spotkać osoby poruszające się po otulinie parku na rowerach czy samochodami w celach turystycznych.

Łapy

W największym mieście, które od jego „przedmieścia” Uhowa odgradza Narew, w lipcu 2007 nie można było dostrzec żadnej oferty skierowanej do turystów, a i żadnego zainteresowania nim z ich strony.

Bokiny i Wólka Waniewska

Wsie położone na lewym brzegu w zakolu Narwi. W Bokinach widać efekty działalności edukacyjnej dyrekcji parku w postaci tablic informujących o ścieżce edukacyjnej. Obie wsie są jednak pozbawione wygodnego dla turystów dostępu do rzeki, mimo że zainteresowali się nimi już inwestorzy, wykupując na dużą skalę całe siedliska gospodarcze.

Waniewo

Jedyna miejscowość w pełni otwarta na park i próbująca wykorzystać jego walory przyrodnicze do „ściągnięcia” turystów. Duża, najlepiej chyba zagospodarowana plaża miejska z efektowną wieżą wido-

kową i pomostem dla kajakarzy, działające przy plaży zaplecze gastronomiczne, widoczna i skuteczna oferta właścicieli pychówek - specjalności Narwi. Także duża oferta różnych imprez organizowanych na i bezpośrednio przy plaży. Jediną uwagą może być tylko brak zewnętrznej reklamy zachęcającej do przyjazdu do tej miejscowości.

Kurowo

Okazała siedziba dyrekcji parku w zabytkowym dworze zlokalizowanym wśród starodrzewu nad brzegiem Narwi. Przed wjazdem zaniedbane obiekty folwarczne niezbyt zachęcają do pozostawienia samochodu w tym jedynie możliwym miejscu. Jediną miejscowość („Dyrekcja NPN”), do której wiodą kierunkowskazy z szosy E67, dzięki czemu liczba odwiedzających jest tu większa niż w innych miejscach. Jednak skala inwestycji: tablice, drogi wewnętrzne, ponadkilometrowa kładka „edukacyjna” itp. uprawnia do stwierdzenia, że gdyby nimi obdzielić inne miejsca widokowe w parku to, liczba turystów wzrosłaby wielokrotnie.

Przyczółek mostowy koło Kurowa

Drugi, zachodni przyczółek „zerwanego” mostu. Nieoznakowany dojazd drogą gruntową, prawie zarośniętą krzakami i drzewami, poprowadzoną prawie 1,5-kilometrową groblą wśród i ponad poziomem bagien. Duży problem w przypadku konieczności minięcia się dwóch samochodów, a przede wszystkim brak wyeksponowania, rozreklamowania bardzo dobrego punktu widokowego, jakim jest sam przyczółek wyniesiony kilka metrów nad poziom rzeki.

Radule

Wymierająca pod względem rolniczym, dawna wieś szlachty zagrodowej, położona wprawdzie bardzo korzystnie pod względem komunikacyjnym, ale nie mająca bezpośredniego turystycznego dostępu do rzeki. Malejąca liczba stałych mieszkańców spowodowała, że nieczynne są tu już sklepy, a liczba ludności wzrasta tylko o nowych właścicieli domów w czasie wakacji i dłuższych przerw w pracy.

PODSUMOWANIE

Specyfika przyrodnicza Narwiańskiego Parku Narodowego, jego położenie na Podlasiu, specyficzna senna atmosfera leżących na jego obrzeżach wsi, jak też zróżnicowanie kulturowe i religijne ich mieszkańców mogą stać się atutami tego terenu w rozwoju turystyki. Dotychczasowe działania pojedynczych osób, jednostek administracji państwowej czy organizacji pozarządowych są ze sobą nieskoordynowane i w praktyce nie przynoszą żadnych efektów. Brak jest też pozytywnych skutków współpracy samorządu terytorialnego z władzami parku narodowego - gospodarzy na tym terenie. W środku sezonu turystycznego, w lipcu 2007 roku, w czasie objazdu całego parku autorowi niniejszego tekstu udało się spotkać dwoje turystów na rowerach (z Niemiec) oraz zaledwie kilka samochodów osobowych, których kierowcy, błędząc po słynnych podlaskich wiejskich drogach próbowali dowieźć swoich pasażerów, w tym dzieci, nad rzekę w parku narodowym. We wszystkich analizowanych miejscowościach, poza Waniewem, brak jest jakiegokolwiek zainteresowania mieszkańców poprawieniem stanu informacji turystycznej, oznakowaniem dróg czy budową i utrzymaniem zagospodarowanych miejsc dostępu do rzeki. Sytuację mogłoby zmienić bezpośrednio współdziałanie dyrekcji parku z mieszkańcami wsi w otulinie, którzy podjęli lub mają ochotę rozpocząć działalność gospodarczą w tym zakresie. Wsparcie ze strony gmin, wykorzystujące unijne fundusze aktywizacji terenów rolniczych, powinno być w pierwszej kolejności wykorzystane na stworzenie infrastruktury informacyjnej, zarówno w świecie realnym - do oznakowania samochodowych¹¹ czy rowerowych szlaków turystycznych, jak i w świecie wirtualnym - do spójnego i nowoczesnego wypromowania turystyki w tym ciekawym zakątku kraju. Tak jak w przypadku innych atrakcji turystycznych, konieczne jest wytworzenie efektu synergii - poprzez realizację niejednokrotnie tanich, ale podejmowanych równocześnie w wielu miejscach działań, które w sumie mogą spowodować, że liczba turystów zainteresowanych tą okolicą wzrośnie wielokrotnie. Rozwój turystyki, także tranzytowej, będzie na pewno

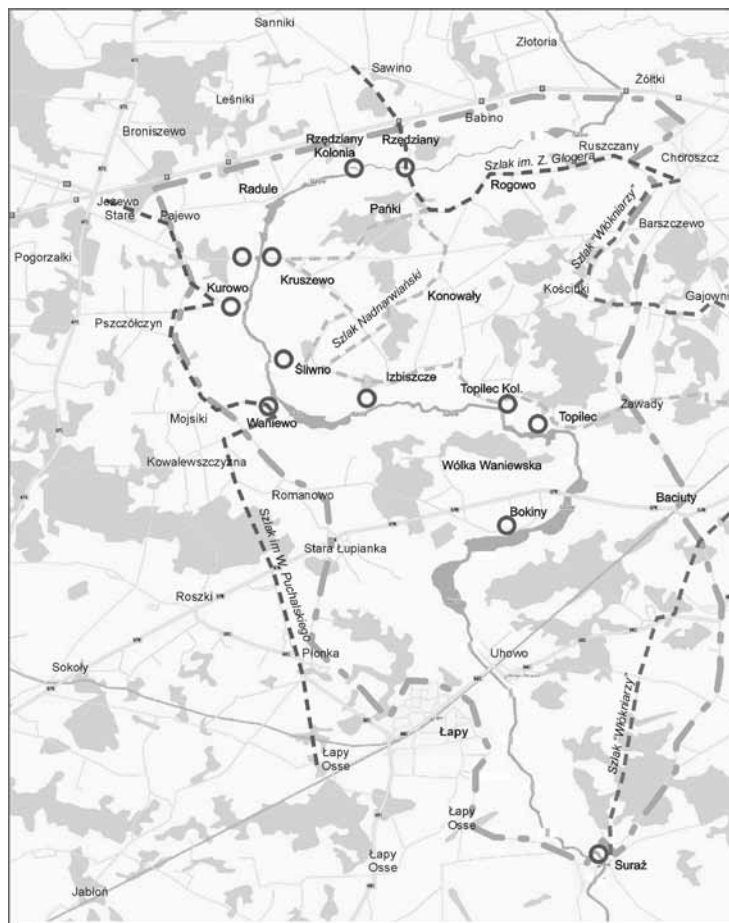
¹¹ Znaki informacyjne o treści turystycznej - tablice w kolorze brązowym, nr znaków: E-22a - *samochodowy szlak turystyczny*; E-22b - *obiekt na samochodowym szlaku turystycznym*; E-22c - *informacja o obiekcie turystycznym*.

korzystny dla mieszkańców wymierających wiosek, dla lokalnych próbujących (jak w Suraziu) działać samorządów, ale chyba uciążliwy dla dyrekcji parku, której działania stwarzają wrażenie, jakby miała zamiar udostępnić park tylko poprzez możliwość jego oglądania z „dyżurnej” kładki w Kurowie.

LITERATURA

1. Bielawska I., Kiryluk H., Michałkowski K., Turystyka w województwie podlaskim, Politechnika Białostocka, Białystok 2001.
2. Darmochwał T., Północne Podlasie, wschodnie Mazowsze, Agencja TD, Białystok 2003, s. 349.
3. Glinka T. i in., Podlasie. Przewodnik, Sport i Turystyka, Warszawa, s. 1997.
4. Kondracki J., Geografia fizyczna Polski, PAN, 1965.
5. Narwiański Park Narodowy [online] Portal urzędowy. [dostęp: 2007-08-15 20:20Z]. Dostępny w Internecie: <http://www.npn.pl>.
6. Podlasie na weekend, Wydawnictwo Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, Białystok 2005.
7. Przewodnik po gospodarstwach agroturystycznych województwa podlaskiego, Wydawnictwo Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, Szepietowo 2005.
8. Śleszyński M., Polska północno - wschodnia - przewodnik kajakowy, Agencja TD, Białystok 2002.
9. Ustawa o ochronie przyrody, Dz. U. 2004 r. nr 92, poz. 880, z 16.04.2004.
10. Województwo Podlaskie zaprasza, Wyd. Turystyczne, Białystok 2002.
11. Żelazo J., Popek Z., Podstawy renaturalizacji rzek, Wyd. SGGW, Warszawa 2002, s. 319.

Uwaga: adresów stron i portali internetowych wymienionych w tekście nie powtórzono w spisie wykorzystanej literatury dostęp [online] do większości z nich w dniach 2007-08-10÷15.

Ryc. 1. Schematyczna mapa otuliny Narwiańskiego Parku Narodowego; opracowanie własne autora, z lipca 2007 (szarym konturem zaznaczono przebieg otuliny NPN, przerywanymi liniami - szlaki turystyczne a okręgami - miejsca mogące stanowić atrakcje turystyczne tego parku)